

investitsiya loyihalarini amalga oshirish markazi tashkil etildi. So'nggi bir necha yil ichida O'zbekistonda suv xo'jaligi sohasida katta islohotlar amalga oshirilmoqda. Suv munosabatlarini tartibga solish sohasidagi milliy qonun hujjatlarini tez o'zgarib borayotgan tinchlik va yashash sharoitlaridan kelib chiqqan holda takomillashtirish bo'yicha ishlar qilinmoqda.

2019-yil 9-oktabrda Prezidentning "Suv resurslarini boshqarish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi yangi Farmoni chiqdi. Ushbu hujjat suv xo'jaligi vazirligi rahbarligidagi ustuvor yo'nalishlarni belgilab berdi. Ular orasida 2023-2030 yillarda suv xo'jaligini rivojlantirish konsepsiyasini o'z vaqtida va sifatli ishlab chiqish; bosqichma-bosqich iste'molchilar tomonidan suv yetkazib berish bo'yicha foydalanish xarajatlarining bir qismini qoplash mexanizmlarini joriy etish;

qishloq xo'jaligi ishlab chiqaruvchilariga faol yordam ko'rsatish, xususiy investitsiyalarni jalb etish hisobiga zamonaviy irrigatsiya tizimlari ishlab chiqarishni kengaytirish va boshqalar orqali suvni tejaydigan texnologiyalar yordamida sug'oriladigan yerlarning ulushini umumiy maydonning kamida o'n foiziga yetkazish.

Bu suv resurslarini boshqarish sohasida bozor mexanizmlarini joriy etish, suv sektorida davlat-xususiy sheriklikni rivojlantirish hisobiga operatsion xarajatlarning kamida 15 foizini qisqartirish;

suv xo'jaligini innovatsion rivojlantirish, ilmiy ishlanmalar natijalarini faol joriy etish, suv resurslarini boshqarishning zamonaviy usullari va obyektlardan foydalanish;

sug'orish tizimlari samaradorligini yiliga kamida bir foizga oshirish zamonaviy texnologiyalardan foydalangan holda modernizatsiya qilish, rekonstruksiya qilish va ta'mirlashga qaratilgan kompleks chora-tadbirlar ishlab chiqish;

Qishloq xo'jaligi va suv sektoridagi keng ko'lamlı islohotlar natijasida suvni boshqarish vakolatlarining bir qismi jamoat tashkilotlariga (shuning uchun iste'molchilarning o'ziga) beriladi. Bu rivojlangan mamlakatlar va yetakchi uyushmalar tajribasiga muvofiq maqsadga muvofiqdir.

Davlat darajasida olib borilayotgan ishlar bilan bir qatorda, har bir suvdan foydalanuvchi faol ravishda harakat qilsa, mamlakat iqtisodiyotining barqaror rivojlanishiga o'z hissasini qo'shsa, muvaffaqiyatga erishishimiz mumkinligini anglash vaqti keldi [1].

Shunday qilib, mamlakatimizda aholining xabardorligini oshirish bo'yicha bosqichma-bosqich keng ko'lamlı ishlar olib borilmoqda, chunki faqat muammolarning kelib chiqishini to'plash va o'rganish orqali siz vakolatli yechimni topishingiz mumkin.

Adabiyotlar:

1. Salohiddinov A., Sokolov V. Suv resurslari muammolari. Sharq hakikati. 64-son 2020 y.
2. Yasinskiy V.A. va boshqalar. mintaqaviy transchegaraviy daryolarning suv resurslari Markaziy Osiyo mamlakatlari hamkorligida. Olmaota, 2010 y.
3. Salimov T. O. Tojikiston-suv manbalari mamlakati. Dushanbe, 2013 y.

YER, SUV VA OZIQ-OVQAT XAVFSIZLIGINING MUAMMO VA YECHIMLARI

Nosirov N.V., Ismoilova Sh.S., Qo'rg'onboyev S.N.

[nnosirov79@mail.ru](mailto:nosirov79@mail.ru)

Farg'ona jamoat salomatligi tibbiyot instituti

Kirish. Insoniyat paydo bo'lishi bilan insonning kundalik iste'molidagi noz-u ne'matlarning yaratilishi, ishlab chiqarish tarmoqlari va xizmat ko'rsatish sohasining shakllanishi, inson hayotining davomiyligini ta'minlashda yer qobig'i hisoblangan litosfera qatlamining alohida o'rni va ahamiyati mavjud. Shu jihatdan yer va yer resurslarini muhofaza qilish hamda uni ko'z qorachig'iday asrash barcha davrlar uchun muhim ahamiyat kasb etadi. Uning quyi chegarasi taxminan 40 km dan 100 km gacha bo'lgan oraligni o'z ichiga oladi. Materiklar hajmi Yu.M.Shatal'skiy hisob-kitobiga ko'ra okeanlar hajmidan 12,7 marta kichik. Respublikamizning umumiy maydoni 45 mln. ga bo'lib, shundan 29 mln. ga cho'l-dashtlar, 2,2 mln. ga yaylovlar, 6 mln. ga nuragan maydonlar, 4,2 mln. ga sug'oriladigan ekin maydonlari,

qolgan qismi tog'liklardan iborat. Yer po'stlog'i litosferaning eng ustki qobig'i bo'lib, uning qalinligi okeanlar tubida 5-7 km ni, quruqlikda esa 50-70 km ni tashkil qiladi. Yerni ekologik muhitlarning biri sifatida o'rganish u bilan bog'liq bo'lgan inson ehtiyoji uchun zarur xom ashyolardan oqilona foydalanish va ularni himoya qilish kunning dolzarb masalasidir.

Tadqiqot maqsadi va usullari. Global ekologik inqiroz tahdidlari kuchayib borayotgan bir vaqtda yer resurslaridan oqilona foydalanish va uni muhofaza qilish hamda yerning litosfera qobig'idagi tuproqni degradatsiya jarayonlaridan muhofaza qilish dunyo miqyosidagi dolzarb va o'z yechimini kutayotgan muammolardan biri hisoblanadi. Yer resurslarini muhofaza qilishda tuproq qatlamini saqlamay turib, mavjud o'simlik va hayvonot olamini, shuningdek, ekologik muhitdagi suv va havo tozaligini saqlashning iloji yo'q.

O'zbekistonda amalga oshirilayotgan islohotlar natijasida barcha sohalarda tub o'zgarishlar jarayoni yuz berdi, shuningdek, milliy iqtisodning shakllanishi, nodavlat sektorlari va amaldagi iqtisodiyotning hamma tarmoqlarida aniq va foydali mexanizmlar yaratilmoqda. Bu masalaning muhimligi yer boyliklarini boshqarish sohasida bir tomondan qishloq xo'jaligi ishlab chiqarish asosiy manbasi, imorat uchun maydoncha va tayanch yuzalari, inshootlar, yo'llar, ko'kalamzorlashtirish bo'lsa, boshqa tomondan ko'chmas mulkka soliq to'lash moddiy bazasi, joyni xususiyashtirish, ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish vositasi, milliy boylikning bir qismida o'z aksini topgan.

O'zbekiston Respublikasining barcha asosiy suv oqimlari bo'yicha so'nggi 20 yilda suv sifati yaxshilanishi dinamikasi kuzatilmoqda. Havzaning asosiy daryosi – Amudaryo suvining kimyoviy tarkibi ko'p jihatdan Turkmaniston va O'zbekiston hududlaridan daryoga tashlanadigan qishloq xo'jalik oqovalari bilan ifloslanish ta'siri ostida shakllanadi. Natijada turli zaharli moddalar bilan ifloslanadi.

Oqova suvlarni sanoatda tozalashning bir necha usullari mavjud. Tozalash inshootlarini qurishda, avvalo, ana shu oqova suvlardagi moddalar va ularning miqdori, agregat holatlari e'tiborga olinadi. Oqova suvlarni qattiq zarrachalardan tozalashda filtrlash, tindirish va turlardan o'tkazish usullari qo'llaniladi. Bunday oqova suvlar, odatda, mashinasozlik korxonalarida, oziq-ovqat mahsulotlarini birlamchi tozalash jarayonlarida hosil bo'ladi. Oqova suvlarning tindirish usuli suyuqliklar tarkibida qattiq zarrachalar ajratishga asoslangan. Bunda bir-biriga yopishmaydigan, o'z shakli va o'lchamini o'zgartirmaydigan, koagulyatsiyaga uchrab turadigan zarrachalar ko'zda tutiladi. Oqova suvlarni yog' mahsulotlaridan tozalashda yog' mahsulotlarining tarkibi va miqdoriga qarab tindirish va filtrlash kabi usullardan foydalaniladi. Suv tarkibidagi qattiq zarrachalar va yog' mahsulotlarini markazdan qochuvchi kuch hosil qilish usulida, bosimli gidrotsiklon asbobi yordamida ham tozalanadi. Suv havzalaridagi suvlar sifatini me'yorlashda ular ikki kategoriyaga bo'linadi: birinchi kategoriyaga ichish va madaniy maishiy maqsadlar uchun ishlatiladigan suv havzalari, ikkinchi kategoriyaga esa baliqchilik xo'jaliklari uchun suv havzalari kiradi.

Muhokama va natijalar. O'zbekistonda suvdan foydalanish darajasi yuqoriligini va suv sarfi borasidagi ko'rsatkichlar Isroil davlatida amalda qo'llanayotgan tomchilatib sug'orish texnologiyasi doirasidagi suv sarfiga yaqin ekanligini ko'rishimiz mumkin. Yaponiya, Turkiya, Xitoy, Isroildan boshqa yana bir qator davlatlar, jumladan: Fransiya, Gollandiya, Suriya, Hindiston, Pokiston, Amerika Qo'shma Shtatlari, Kanada, Italiya, Indoneziya, Ispaniya, Marokash, Misr, Nigeriya kabi mamlakatlarda ham suv xo'jaligi islohoti natijasida suvdan tejab-tergab foydalanish yo'lga qo'yilgan. Bu davlatlarning aksariyatida suv resurslaridan foydalanish xarajatlari ma'lum darajada davlat tomonidan o'zlariga xos shakllarda boshqariladi, ayrimlarida davlat subsidiyalari orqali, ba'zilarida ma'muriy-boshqaruv asosida amalga oshirilmoqda. Bu resurslarni boshqarish ularning ba'zilarida ijtimoiy qo'mitalar ixtiyorida bo'lsa, boshqalarida turli vertikal pog'onalardagi tashkilotlar zimmasidadir.

Ko'pchilik Yevropa mamlakatlarida suv resurslaridan foydalanish va ularni samarali boshqarish masalasi eng dolzarb masalalar qatoriga kiradi. Lekin biron-bir davlat hududida suv resurslariga qo'yilgan talab va ishlab chiqilgan qonunlar suvdan foydalanishning tijorat maqsadlariga qaratilmagan bo'lib, balki, avvalo, insonlar manfaati uchun suvga bo'lgan

munosabatni zamon talabiga moslash, suvni asrab va tejamkorlik bilan foydalanish tamoyillari asosida qurilgan. Bu xalq xo'jaligining suv resurslariga bo'lgan ehtiyoji bilan sarflanayotgan suv miqdorlari o'rtasidagi tafovutni kamaytirish, ularni to'g'ri yo'naltirish masalalari yechimini hal etish, kelajak avlod uchun suv resurslari to'g'risida qayg'urishdir.

O'zbekistonda sug'oriladigan yer maydonlari, bu maydonlarga ishlov berish va yuqori hosil yetishtirish jarayonlarida suv xo'jaligi tizimining ahamiyati kattaligi bo'yicha ham bu sohaga davlat tomonidan ajratilayotgan mablag' miqdoriga ko'ra ham boshqa davlatlardan keskin farq qiladi. Ma'lumki, rivojlangan davlatlarda sug'orish texnologiyasini takomillashtirishga katta ahamiyat beriladi. Sug'orish texnologiyasining progressiv usullari dastlabki kapital qo'yilmalarni ko'proq talab qilsa ham suv sarfini va mehnat sarfini tejash imkoniyatini beradi. Bu, ayniqsa, ishchi kuchi qimmat bo'lgan davlatlarda juda muhim ahamiyat kasb etadi.

Oziq-ovqat mahsulotlari olishda olimlar ishonchli va yangi yo'llarni izlashmoqda. Sun'iy oqsil, yog'lar, uglevodlar, vitaminlar ishlab chiqarish yo'llari tavsiya etilmoqda. Inson salomatligini himoya qilishning muhim masalalariga atrof-muhitni himoya qilish bilan birga u iste'mol qiladigan ne'matlar sifati hamda ularni gigiyena-sanitariya me'yorlari talablarida aholiga yetkazib berish masalalari ham kiradi. Bu har ikki yo'nalish bir-biri bilan uzviy bog'liq bo'lib, oziq-ovqat sanoati mahsulotlari sifatini ekologik masalalardan ajratib o'rganish mutlaqo to'g'ri bo'lmaydi. Respublikani oziq-ovqat qaramligidan olib chiqish uchun qishloq xo'jaligi mahsulotlarini ko'p miqdorda yetishtirishning o'zi kifoya qilmasligi yaxshi ma'lum. Bunday mahsulotlarni qayta ishlovchi sanoatni rivojlantirish yetakchi texnologik jarayonlarini yo'lga qo'yish muammosini hal etishda muhim omil hisoblanadi.

Xulosa. O'zbekistonda qishloq xo'jaligi mahsulotlarini qayta ishlovchi katta-kichik korxonalar qurilmoqda va qurilishi ko'zda tutilmoqda. Biroq yaratilayotgan korxonalarining atrof-muhitga ta'siri masalasini o'rganish bu ta'sirlarning zararsizligini ta'minlash, texnologik loyihalarning ekologik muammoligiga erishish yana bir muammo bo'lib turibdi. Shu sababli bo'lajak texnolog – oziq-ovqat mutaxassisining vazifalaridan biri yuqoridagi muammolarni hal etish malakasiga ega bo'lishi zarurligidir. Oziq-ovqat mahsulotlarini yetishtirish va qayta ishlash sanoatini rivojlantirishda qishloq xo'jaligi korxonalari, xususan, ko'p tarmoqli fermer va dehqon xo'jaliklarining roli ortib bormoqda. Aynan qishloq xo'jaligining barqaror rivojlanishi bevosita oziq-ovqat sanoati va qayta ishlash korxonalarini ustuvor rivojlantirishga zamin yaratadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 25.05.2021yildagi "Sog'liqni saqlash sohasini kompleks rivojlantirishga doir qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi PQ5124-son qarori. <https://lex.uz/docs/-5434358>.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 23.02.2021yildagi "Sog'liqni saqlash sohasida raqamlashtirish ishlarini samarali tashkil etish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-5000- son qarori. <https://lex.uz/docs/-5434358>.
3. Xotamov I., Sultanov M., Yadgarov A. "Atrof muhit va tabiiy resurslar iqtisodiyoti" Toshkent. Darslik. Innovatsion rivojlanish nashriyot-matbaa uyi», 2021.
4. Nosirov, N. (2023). Bo'lajak texnologiya fani o'qituvchilarining metodik kompetentligini rivojlantirish jarayonini takomillashtirishning pedagogik shart-sharoitlari. *Scientific journal of the Fergana State University*, (1), 207-207.
5. Valijonovich N.N. (2023). Preparing future technological education teachers for methodological-innovative activity. *Ethiopian International Journal of Multidisciplinary Research*, 10(10), 300-303.
6. Karabaev M., Qosimova, G.S. (2023, September). Logical-mathematical models of quantitative assessment of the integral level of individual physical health based on the adaptive potential of the body. In E3S Web of Conferences (Vol. 452, p. 07004).
7. Karabayev M., Gasanova N., Batirov M., Kosimova G. (2022). Principles and constants of the golden proportion as a criterion in donosological diagnostics of the functional states of the body and in the assessment of the probability of their changes. *Norwegian Journal of development of the International Science No*, 77, 19.